

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

ISSN 2181-7138

№ 6 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилеғенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсат АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Гулбахар АБЫЛОВА
Өсербай ӨЛЕЎОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕНТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДНОВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гузрухсор ЭРГАШЕВА

Шўжемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы

Министрлер Кабинети

жанындағы Жоқарғы

Аттестация Комиссиясы

Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәңзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алақоз көшесі №54
Тел.: 224-23-00

e-mail: uznlpnkkf@mail.uz,
mugallim-pednauk@mail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўан қайтарылмайды, журналда жэрияланған мақалалардан алынған узиндилер «Мугаллим ҳам узликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шэрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шриф тинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўанкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ Х.ЭМ ЭДЕБИЯТ

Shermatova Z. Grammar competence as a significant aspect of language teaching process....4-8

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Каримжанов А., Каримжонов Д. Таълим-тарбия жараёнида технологик тарздаги ҳодисалар ва тавсифлар.....9-12

Жабборов О.М. Давлат олий таълим муассасалари тьютерларининг фаолият асослари.....12-17

Тоштемурова С.А. Бўлажак тарих ўқитувчиларининг педагогик касбий компетентлигини ривожлантиришида инновацион ёндашувлар.....17-24

Bozorov N.N. Kelajakdagi it mutaxassislarning kasbiy kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....24-29

Умарова З.А. Ўзбекистонда педагогик конфликтология муаммоларини ўрганиш тенденциялари.....29-32

Qurbonova M.F. Mustaqil ishlar jarayoni: “o’rganishdan - o’rgatishgacha” usuli.....32-36

Kushnazarova Yu.K. Mathetics is an apprenticeship - as a direction for experience.....36-40

МИЛЛИЙ ИДЕЯ Х.ЭМ РУУХЫЙЛЫЦ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Абдуллаев А.А. Паркент тумани микротопонимларини тарихий этимологик тадқиқ қилишида лингвимаданий жиҳатлар.....41-45

Ғанибаева Б.Ш. “Янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”ни ўрганиш методикаси.....46-49

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Beketov N.A. Matematikani o’qitishda o’quvchilarning kasbiy tayyorgarliklarini tashkil etish.....49-53

Алимов Б.Н. Масалаларнинг кўринишини ўзгартириш ўқитишини касбга йўналтирилганлик воситаси сифатида.....53-58

Наримбетова З.А. Умумий ўрта таълим мактабларида геометрия фанини ўқитишининг узвийлиги.....58-61

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕНКЕ ШЕКЕМГИ ТЭРБИЯ

Хурвалиева Т.Л. Мактабгача ёшдаги болаларни атроф олам билан таништиришида ўйин технологияларидан фойдаланиш имкониятлари.....62-66

G’ulomova X. Savod o’rgatish davrida o’quvchilarni grammatik-orfografik bilimlarni amaliy o’zlashtirishni ta’minlovchi mashqlar.....66-71

Abdullayeva B. P. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga futbol o’yinini o’rgatish texnikasi.....71-77

Ташипулатова Д.М. Бошланғич синф ўқувчиларини таълимнинг кейинги босқичларига тайёрлаш.....78-81

Tojiboeva G.R. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy kompetentligining darajalari.80-84

Орипова Н.Х. Вариатив моделлаштиришининг ўзига хос хусусиятлари.....84-87

Musurmonova M., Sultonov T.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematikadan masalalar yechish ko'nikmasini shakllantirishning metodik imkoniyatlari.....88-93

Мамбеталиев Қ.А. Бастауыш сыныпта ана тілі пәнін тиімді оқытып үйретудің сапасын арттыруда мәтінмен жұмысты ұтымды ұйымдастыру.....93-97

ФИЗИКАЛЫК ТЭРБИЯ Х.ЭМ СПОРТ

тютерлик фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги Намунавий низом”. // www.ziyounet.uz.

2. Педагогика фанидан изоҳли луғат. Ж.Ҳасанбоев ва бошқ. –Тошкент, 2009.

3. Жабборова О.М. Бошланғич таълим методикасининг ҳозирги ҳолати.// Янги Ўзбекистонда ислохотларни амалга оширишда замонавий ахборот - коммуникация технологияларидан фойдаланиш, Андижон машинасозлар институти. Халқаро илмий-амалий конференция, 2021 йил, 27-29 октябрь, Б. 79-82.

4. Jabborova O.M. Methodology of education of primary students on the basis of the union “Yourth strategy”. // Mental enlightenment scientific – methodological journal. Volume 2021, Issue 06. pp. 120-131

РЕЗЮМЕ

Мақолада давлат олий таълим муассасалари тютерларининг фаолият асослари тўғрисида фикр юритилган ва методик тавсиялар тақдим этилган.

РЕЗЮМЕ

В статей размышлено о основы деятельности тютеров государственного высшего образовательного учреждениях и дана методические рекомендации по данному вопросу.

SUMMARY

The articles reflect on the basics of the activities of tutors of a state higher educational institution and give methodological recommendations on this issue.

БЎЛАЖАК ТАРИХ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ПЕДАГОГИК КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР

Тоштемурова Саодат Абдурашидовна

Чирчиқ давлат педагогика институти доценти, н.ф.ф.д. (PhD)

Таянч сўзлар: компетенция, касбий компетентлик, инновация, интеграция, инновацион ёндашувлар, маҳорат, умумий қобилият, фаолиятли ёндашув, фан, таълим, ишлаб чиқариш ва жамият интеграцияси, рақобат, мотивация, педагогик салоҳият, моделлаштириш, ностандарт фикрлаш

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетенция, инновации, интеграция, инновационные подходы, навыки, общие способности, проактивный подход, наука, образование, интеграция производства и общества, конкуренция, мотивация, педагогический потенциал, моделирование, нестандартное мышление.

Key words: competence, professional competence, innovation, integration, innovative approaches, skills, general abilities, proactive approach, science, education, integration of production and society, competition, motivation, pedagogical potential, modeling, thinking outside the box.

Дунё таълим тизимида таълимни ривожлантириш бўйича кўплаб тадқиқотлар, лойиҳалар олиб борилмоқда, айниқса педагогик касбий тайёргарликнинг барча компонентларини ривожлантиришга катта аҳамият қаратилмоқда. Мамлакатимизда ҳам педагогик касбий компетенцияларни ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш мақсадида таълим муассасаларида замонавий моддий техник база яратилган ҳамда инновацион таълим дастурлари ишлаб чиқилган. Амалга оширилаётган кўплаб

ислохотларда демократик тамойиллар асосидаги фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида олий таълим тизими таълим олувчиларининг муайян мутахассислик бўйича касбий тайёргарлик сифатини оширишда педагогларнинг касбий компетенцияларини янада такомиллаштириш зарурати таъкидлаб ўтилган [1]. Бозор муносабатлари шароитида меҳнат бозорида устувор ўрин эгаллаган кучли рақобатга бардошли бўлиш ҳар бир мутахассисдан касбий компетентликка эга бўлиш, уни изчил равишда ошириб бориш зарурлигини кўрсатмоқда. Бу вазифаларни амалга оширишда таълим контекстида кўп босқичли узвийлик, узлуксизлик ва изчиллик тамойилларига асосланган самарали инновацион моделларни яратиш, педагогларнинг касбий компетенцияларини ривожлантиришни тақозо қилмоқда.

Республикаимиз олимларидан Л.Ахмедова, У.Бегимкулов, Н.Муслимов, Б.Раҳимов, Н.Тайлоқов, Ш.Шарипов ва бошқалар таълим соҳасида ижтимоий-педагогик, акмеологик масалаларга доир илмий тадқиқотлар олиб борган ва бу тадқиқотларда бевосита муайян йўналишлардаги мутахассисларнинг касбий компетенцияларини такомиллаштириш масалалари келтириб ўтилган. Шунингдек, педагогнинг касбий маҳоратини такомиллаштириш масалалари педагог олимлар Ҳ.Абдукаримов, Н.Азизхўжаева, А.Алиев, Ю.Ахроров, А.Вербицкий, Р.Жўраев, Б.Жўраева, Ж.Йўлдошев, С.Маркова, Г.Махмутова, А.Ҳамидов, Ф.Юзликаевларнинг ишларида ҳам тадқиқ этилган.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатларида В.Байденко, А.Залевская, Э.Зеер, И.Зимняя, О.Поляков каби олимларнинг илмий тадқиқотларида касбий компетенцияларни шакллантириш ва такомиллаштириш усуллари турли жараёнларда таҳлил қилиш ва тизимлаштириш масалалари кўриб чиқилган.

Бироқ инновацион ёндашувлар асосида олий таълим муассасалари бўлажак тарих ўқитувчиларининг касбий-педагогик компетентлигини ривожлантиришнинг интегратив мазмуни ва методик шарт-шароитларининг ишлаб чиқилмаганлиги мазкур йўналишда янада кўпроқ илмий изланишлар олиб боришни тақозо этади.

Олий таълим муассасаларидаги ўқув-тарбия жараёнини модернизациялаш, тарих фанларини ўқитишда, мутахассислар тайёрлаш тизими сифат даражасини оширишда ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, уларни соҳага оид замонавий касбий билим, малака ва кўникмалар билан қуроллантириш, илмий-техник инновациялардан мустақил равишда, ижодий фойдаланиш ҳамда истиқболли вазифаларни ҳал қила олиш кўникмаларини ривожлантириш муҳим вазифалардан саналади. Психологик нуқтаи назардан қаралганда компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, қўйилмаган ҳолатларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади. Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда компетентлик бу инсоннинг мавжуд билим ва ҳаётий тажрибаларга таянган ҳолда маълум бир муаммони ҳал этишга доир иқтидори, деган хулосага келиш мумкин. Олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацияларни татбиқ этишдаги муҳим компонент – ўқитувчи ва унинг касбий компетентлиги ҳамда инновацион фаоллиги ҳисобланади. Касбий компетентлик тушунчасига нисбатан илмий доирада турли муносабатлар илгари сурилади. У меҳнат субъектига нисбатан аниқ фаолият талаблари ёки айнан субъектнинг аниқ фаолиятнинг ўзига хос жиҳатларига нисбатан муносабатини тавсифловчи хусусият сифатида қўлланилади [2]. Масалан, тадқиқотчи олим Э.Ф.Зеер касбий компетентликнинг

вазифавий ривожланишини тадқиқ қилиш касбий камолотга эришиш чоғида компетентликнинг турли кўринишлари интеграциялашиб боришини ва уларнинг касбий жиҳатдан муҳим шахс сифатлари билан алоқаси кучайиб боришини кўрсатади [3]. Хусусан, касбий компетентликнинг асосий даражаларига касбий тайёргарлик ва тажриба, ўзини-ўзи англаш, ўз кучига ишониш, ўзга инсонлар томонидан кўрсатилган камчиликларни тўғри қабул қилиш ва шу каби бошқа касбий камолотни белгилаб берувчи шахс хусусиятларини киритади. Юқорида қайд этилган фикрларни таҳлили бўлажак тарих фанларини ўқитиш мутахассисларининг касбий компетентлигини шахсий, ижтимоий, креатив, методик, диогностик, коммуникатив, конструктив, экстремал, мотивацион каби қатор ўзига хос хусусиятлар мажмуаси сифатида тўлиқ изоҳланишига имкон беради [5].

Касбий компетентликда бўлажак тарих фанларини ўқитиш мутахассиси томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллай олиниши назарда тутилади. Бу тушунча бўйича турлича таъриф ва ёндашувлар мавжуд. Н.М.Муслимовнинг фикрига кўра, “компетентлик” (ингл. “competence” – “қобилият”) – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олишни ифодалайди [6]. В.И.Андреевнинг фикрича, компетенция маълум ўқув, касбий ва бошқа мажмуавий масалаларни ҳал қилишда намоён бўлувчи, ривожланиб борувчи интеграл кўрсаткичлар бўлиб, у шахснинг ижобий мотивация, билим, маҳорат, иқтидор ва ижодий фаолият тажрибасини ўз ичига олувчи тайёргарлик даражасидир [7]. Н.В.Тарасова компетенция тушунчасини муаммони ҳал этишга қаратилган билим ва вазият, билим ва ҳаракат ўртасида алоқадорликни таъминлаш имконини берувчи билим, қадриятлар ва идрокка асосланган умумий қобилият сифатида талқин этади [8].

Бўлажак педагог-ўқитувчиларнинг касбий компетенцияларини янада такомиллаштириш бу йўналишга нисбатан янги инновацион ёндашувларни, замонавий таълим парадигмаларини татбиқ этишни талаб этади. Таълимда инновацион ёндашувларни жорий этиш давлат таълим стандартларида келтирилган таянч ва умумфан компетенцияларни шакллантириш, ўқув-билув жараёнларини самарали ташкил этишнинг янги технологиялари ва шаклларида фойдаланишни назарда тутди. Бу эса тарих таълимининг назарий ёндашувлар билан бирга амалий - фаолиятли ёндашувни, яъни олинган назарий билимларнинг амалий эҳтиёжлари билан бирлаштириш зарурати билан боғлиқ жараёндир. Тарих таълимида интеграция масаласи янги ҳодиса эмас, мамлакатимизда нафақат тарих таълимида, балки барча соҳада назарий асослар етарли бўлиши билан бирга, талайгина амалий ишлар ҳам мавжуд. Аввало, кадрлар тайёрлаш соҳасида ҳам “таълим, фан ва ишлаб чиқариш самарали интеграциялашувини таъминлаш, тайёрланаётган кадрларнинг миқдори ва сифатига нисбатан давлатнинг талабларини, шунингдек, нодавлат тузилмалари, корхоналар ва ташкилотларнинг буюртмаларини шакллантиришнинг механизмларини ишлаб чиқиш” [9], вазифалари белгилаб қўйилган. Таълим тизимини модернизациялаш шароитида уни интеграциялаш инновацион парадигма ҳисобланиб, таълим турлари ва таълим жараёнидаги педагогларнинг ўзаро ҳамкорлиги, таълим олувчиларга берилган назарий билимларни амалий фаолиятларда қўллай олиш кўникмаларини такомиллаштиришга қаратилган ёндашувлар доирасида ижодий, рақобатбардош шахсни шакллантириш мумкин.

Юқорида келтирилган таълимдаги инновацион парадигма назария ва амалиёт уйғунлигида кечадиган ҳамда сон ва сифат ўзгаришларига олиб келувчи, муайян мақсадга йўналтирилган таълим билан боғлиқ субъектларнинг фаолият тизими кўринишида кечади. Ҳар қандай инновация ташаббус маҳсули бўлиб, у таълим сифати ва мазмунини ривожлантиришга қаратилади, умуман олганда инновациялар ривожлантириш тамойилига асосланиши зарур бўлади. Таълим тизимидаги инновацияларнинг асоси тизимга бўлган ижтимоий муносабатлар эканини ҳисобга олиш зарур. Хусусан, олий таълим муассасаларига фақатгина муайян соҳадаги кадрлар тайёрлаш муассасалари сифатида эмас, балки илмий ғоялар ва лойиҳаларни тўпловчи, улардан ижтимоий маҳсулот яратувчи ва технологиялар барпо этувчи муассаса сифатида қараш ҳам лозим. Бунда олий таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган педагог-ўқитувчиларнинг меҳнат натижадорлигини ошириш, уларнинг фақатгина таълим беришдан иборат фаолиятларини иқтидорли ёшларни долзарб илмий-техникавий муаммоларни ҳал қилишга жалб қилиш томон буриш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу, ўз навбатида, олий таълим тизимининг инновацион фаолияти ва жамият билан боғлиқ интеграциясини оширишга хизмат қилади.

Бугунги кунда ривожланиб бораётган таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг жамият билан интеграцияси аҳамиятининг тобора ортиши ва заруратининг кучайиши қуйидаги сабаблар билан изоҳланади:

- глобаллашув жараёнининг таълим, фан ва ишлаб чиқариш муносабатларига таъсирининг ортиши;
- илмий ишланма ва натижаларнинг ишлаб чиқаришга жорий қилиш муддатларининг кескин қисқариши;
- илмий тадқиқот соҳасида ўзаро рақобатнинг кучайиб бораётганлиги;
- ишлаб чиқариш соҳасида ўзаро рақобатнинг кучайиб бораётганлиги;
- фан ва ишлаб чиқариш соҳаларида самарадорликнинг асоси кадрлар салоҳиятига боғлиқлигининг тобора кучайиб бораётганлиги;
- илмий ишланмалар, тадқиқот натижаларининг тез фурсатда аҳамиятининг йўқолиши;
- интеграциядан барча субъектларнинг бирдай манфаатдор бўлиши[9].

Таълим, фан, ишлаб чиқариш ва жамият интеграциясида таълим тизимининг аҳамияти амалиётчиларнинг билими ва малакасига боғлиқ. Илм-фан ютуқлари бу борада амалиётчиларнинг билими ва малакасига янгидан-янги талаблар қўймоқда. Бу жараён, албатта, таълим тизимини ҳам доимо ўзгариши ва такомиллаштириш зарурлигини кўрсатади. Ушбу ўзгаришларнинг пировард натижаси педагогнинг касбий компетентлигида намоён бўлади. Педагог касбий компетенцияларининг жамият ҳаётидаги аҳамияти тобора ортиб, чуқурлашиб бормоқда. Эндиликда амалиётда орттирилган билим ва кўникмалар инсоннинг бу борадаги эҳтиёжларини тўла қондиrolмай қолди. Янгидан-янги билим ва кўникмаларга, уларнинг амалиёт билан муносабатида ўз мустақил ўрнига эга бўлиш ишлаб чиқаришнинг исталган шаклида фаолият олиб бораётган кадрлар учун фундаментал аҳамиятга айланиб бормоқда. Ҳар қандай соҳада самарадорликка эришишнинг шarti кадрлар салоҳиятига тобора боғлиқ бўлиб бормоқда. Бу эса таълим ва ишлаб чиқариш орасидаги масофани тобора қисқартирмоқда, таълимни иқтисодий фаолиятнинг зарурий таркибий қисмига айлантирмоқда.

Илм-фан, ишлаб чиқариш ва таълим альянсининг замонавий устувор йўналишларидан бири, шубҳасиз, кластер ёндашувидир. Бундай ёндашув, нафақат ишлаб чиқариш

харажатлари, балки логистика ва бозор харажатларини ҳам камайтириш, инсон ресурсларидан оқилона фойдаланиш имконини беради. Кластер назарияси муайян фаолият турларининг минтақавий таълим кампусида жамланиши бўлиб, ўша соҳанинг самарали ишлаши учун қулай шароитлар яратади. Таълим, фан, ишлаб чиқариш ва жамият интеграциясининг шундай кластерлари ташкил қилинган тақдирда, ушбу усул кўп йиллар давомида ривожланишнинг устувор йўналишини беради. Кластернинг муваффақиятли ривожланиши учун ишлаб чиқариш корхоналари, муайян таълим муассасалари, ҳокимият ва бошқа вакиллик органларининг (молия муассасалари, таълим муассасалари, маданият муассасалари ва ҳ.к.) қатъий тараққиёт стратегияси, иш берувчининг манфаатларини мустаҳкамлаш имконини берадиган дастури бўлиши лозим. Кластер ёндашуви аниқ ҳудуд кесимидаги муайян соҳанинг ўзига хослигини кўриб чиқиш ва тавсифлаш имконини беради. Шунини таъкидлаш керакки, кластер иштирокчилари бир-бири билан ўзаро боғлиқликда бўлгани учун айрим кластер таркибий қисмларининг ноаниқ ишлаши бошқа кластер қисмлари динамикасининг салбий ишлашига туртки бўлиши мумкин. Таълим, фан, ишлаб чиқариш ва жамият интеграциясини самарали амалга ошириш учун педагогик салоҳият, инновацион муҳит, инновацион таълим, таълим кампуслари ҳамда технопарклар муҳим ҳисобланади. Ушбу компонентларда кадрлар тайёрлашда илмий-педагогик салоҳиятнинг ўрни, ривожланиш тамойилига асосланганлик, замонавийлик, янгиланиш, моделлаштириш, назария ва амалиёт уйғунлиги каби интеграция жараёни учун муҳим бўлган жиҳатлар ўз аксини топган[10].

Интеграциялашув жараёнида мазкур соҳалар таълим, фан ва ишлаб чиқариш кетма-кетлигида бўлиши ва бунга нисбатан табиий ҳол сифатида қаралиши лозим. Соҳаларнинг бу муносабатида ҳам маълум даражада тараққиёт кузатилади, аммо бунинг замири талабларига мос, рақобатбардош ишлаб чиқариш муносабатлари, дея олмаймиз. Интеграция таъминланиши учун ишлаб чиқариш таълим ва фанга, таълим эса, ўз навбатида, фанга истеъмомчи муносабатида бўлиши илмий мантқиққа мос келади. Бу эса интеграциялашган муносабатда илмий-педагогик салоҳият компонентининг даражаси – фан ва таълим соҳасида ишлаб чиқариш соҳа вакиллари нисбатан илмий салоҳиятининг устунлигини белгилайди.

Кластерли ёндашув инновацион муҳитни талаб қилади, у эса назария ва амалиёт интеграциясида муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ўзида инновацияларни жорий қилиш билан боғлиқ шарт-шароитлар, меъёрий-ҳуқуқий асослар, бу борадаги давлат сиёсати ва инновацияларга нисбатан қараш ҳамда муносабатларни бирлаштиради. Инновацион таълим эса мавжуд ўқитиш усуллари нисбатан янгича ёндашув ва усулларни жорий қилиш билан юзага келади ҳамда бўлажак ўқитувчиларининг ижодий салоҳиятини ошириш ва талабаларда интеллектуал салоҳиятини шакллантиришга хизмат қилади. Инновацион муҳит ва инновацион таълим, пировардида, жамият ижтимоий-иқтисодий тараққиётини ривожлантиради. Олий таълим муассасаларида мавжуд ўқув фанларини ўқитишда таълим самарадорлигини ошириш ва унинг натижасини белгилаб берувчи юқори кўрсаткичларга эга таълим олувчиларни таъминлаш бўйича назарий ва амалий асосларни тақдим қилиш мақсадга мувофиқ. Айнан шу мақсадни амалга оширишда юқорида интеграцияга берилган тавсифларни қўллаб-қувватлаган ҳолда, тарих таълимида юқори кўрсаткичга эга мутахассисларни таъминлаш учун ўқув жараёнларини курслараро, фанлараро, бўлим ва мавзулараро назария ва амалиётнинг интеграллашган усулларида олиб бориш самарали усул эканлигини таъкидлаб ўтиш мумкин.

Тарих таълими контекстида таълим турлари ўртасидаги интеграцияни такомиллаштириш ҳам бўлажак ўқитувчиларнинг касбий-педагогик компетентлигини рақобат майдонида янада ривожланишига туртки бўлади. Бунда минтакавий олий, умумий ўрта, ўрта махсус, профессионал таълим муассасалари, махсус билим юртлиари ва бошқа субъектларни ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш, инновацион тажрибаларни оммалаштириш, ўзаро тажриба алмашиш, олий таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари илмий салоҳиятидан таълим сифати самарадорлигини оширишда кенг фойдаланиш бўлажак тарих фанлари педагог-ўқитувчиларини таъминлашда фойдали механизм ҳисобланади. Бу бўлажак мутахассисларни тарих фанларини ўқитиш сифатини оширишга қаратилган инновацион моделларни ишлаб чиқиш ва татбиқ этишида намоён бўлади. Таълим олувчи олган билимларини амалий жараёнларда қўллай олиши орқали таълим олувчи ички дунёси билан жамият ўртасидаги муҳим компетенциялар шакллана бошлайди. Бундай таълим турлари ва таълим мазмуни интеграцияси натижасида шаклланган компетенциялар шахснинг кейинги фаолиятида учрайдиган муаммоларни бартараф этишида, касбнинг турли соҳаларига тайёр бўлишга, умуман олганда касбий-педагогик компетентлигини ривожлантиришга ёрдам беради.

Ўқув жараёнларини интеграцион ёндашув асосида олиб боришнинг қуйидаги муваффақиятли томонларини келтириб ўтиш мумкин:

- интеграцион ёндашувдаги ўқув жараёнларида таълим олувчи табиатни бутун, яхлит ҳолда тасаввур этади;
- таълим олувчи имкониятлари ортиб, у мантикий фикрлайди, мавжуд ходисалар, сабаблар ва уларнинг ечимлари бўйича мустақил мушоҳада юритади, натижада унинг мулоқот, таққослаш, қиёслаш, умумлаштириш ва хулоса чиқариш қобилиятлари, ностандарт фикрлаш даражаси ривожланади;
- бундай ўқув жараёнларида педагогнинг касбий компетентлик даражалари ортади.

Демак, ўқув жараёнларини инновацион-интеграцион асосда ташкил этиш нафақат таълим сифатини, таълим олувчилар дунёқарашини ҳам ҳар томонлама ривожланишини кафолатлайди. Интеграцион ўқув жараёнларини олиб боришда биринчи навбатда, таълим олувчига курслараро, фанлараро, бўлим ва мавзулараро боғлиқликни етказиб бериш мақсадга мувофиқ, акс ҳолда таълим олувчи идрок қилмаган интеграция давомида тушунмовчиликка дуч келиши, мавҳум ҳолатга тушиб қолиши, жараён охирида ҳам нотўғри хулоса тақдим қилиши мумкин.

Таълим турлариаро компетенциявий талабларни ишлаб чиқиш ва жорий этилишида таълим жараёни интеграцияси кластер ёндашуви асосида ташкил этиш самарали натижалар беради. Таълим самардорлигини оширишда педагоглар билимини такомиллаштириш, таълим олувчилар қобилиятини аниқлаш ва ривожлантириш тавсия этилади.

Шундай қилиб таълим тизимидаги интеграция жараёни нафақат педагог-ўқитувчининг касбий-педагогик компетентлигини ривожлантиришда, балки ҳар бир субъектнинг қуйидаги мақсадларга эришишига имкон беради:

- таълимга янгича инновацион ёндашувларни ишлаб чиқариш ва татбиқ этишда бундан манфаатдор бўлган барча ҳамкорлар имкониятларидан фойдаланган ҳолда ўз мавқеини янада ошириш;
- умумий мақсадлардан келиб чиққан ҳолда, хусусий мақсадларига эришиш учун ҳамкорлардаги мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш имкониятига эга бўлиш.

Бу билан субъектларнинг ҳар бири алоҳида ва умумий мақсад атрофида бирлашиб, фақат ўз самарадорлигини оширишдангина эмас, шунингдек, бошқа субъектларнинг ҳам юқори самарага эришишидан манфаатдор бўлади.

Юқоридаги назарий асослардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бўлажак ўқитувчининг касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш инновацион-интеграцион ёндашувлар асосидаги жараён бўлиб, бунда педагогик ва технологик жараёнлар такомиллаштирилиб борилиши зарур. Бу фаолият ўзида назарий ва амалий фаолият интеграцияси асосидаги ўқитишнинг қуйидаги ўзига хос методларини қамраб олганлиги билан ажралиб туради:

таълим жараёни иштирокчиларининг демократик ва инсонпарвар муносабатга асосланган педагогик технология, бунда шахсий муносабатларни шакллантириш, индивидуал ёндашув, эркин бошқарув, инсонпарвар парадигмаларга асосланган тизим намоён бўлади;

таълим жараёни иштирокчилари фаолиятини жадаллаштиришга ва самарадорликка асосланган педагогик технология, бунда шахсга йўналтирилган ва муаммоли ўқитишга асосланган технологиялардан фойдаланиш ва коммуникатив ўқитиш тизими назарда тутилади;

таълим жараёнини ихтисослашган ва табақалашган ёндашувга асосланган педагогик технология, бунда қўшимча дастурлар асосидаги ўқитиш, яқка ҳолда ташкил қилинадиган таълим технологиялари, махсус курс ва лойиҳалаш технологияларини жорий этиш назарда тутилади.

Дарҳақиқат, таълим жараёнини инновацион технологиялар асосида ташкил қилиш юқори малакали, рақобатбардош кадрлар тайёрлашнинг устувор омили бўлиб, бунда интеграцион тамойиллар алоҳида аҳамиятга эга.

Таълим соҳасидаги юқорида таъкидлаб ўтилган сифат ўзгаришлари шундан далолат берадики, янги методикаларни талаб этадиган ва таълим жараёнининг ажралмас қисмига айланиб бораётган, унга ўзининг маълум хусусиятларини жорий этадиган янги техникавий, ахборотли, аудиовизуалли, аудиал воситалар замонавий педагогик технологияларни реал воқеликка айлантиради. Замонавий педагогик технология моҳият - эътибори жиҳатидан бошқа технологиялар билан бир сафда туради, чунки улар ҳам бошқалар қатори ўз хусусий соҳасига, метод ва воситаларига эга. Бирор замонавий педагогик технология инсон онги билан боғлиқ билимлар соҳаси сифатида мураккаб ва ҳаммага ҳам тушунарли бўлмаган педагогик жараённи ифода этиши билан ишлаб чиқариш ва ахборотли технологиялардан ажралиб туради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”, Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель, ПҚ-2909-сон
2. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития: Инновационный курс. Кн. 1. -Казань: Изд-во Казан, ун-та, 1996. - 570 с.
3. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999.
4. Ишмухамедов Р., Мирсолиева М.. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. –Т.: “Fan va texnologiya”, 2014, 60 бет.

5. Муслимов Н.М., Усмонбоева М.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. – Тошкент, 2015. – 120 бет.
6. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш / Монография. – Т.: Фан, 2004.
7. Мухамедов Ғ.И, Хўжамкулов У.Н., Тоштемирова С.А. Педагогик таълим инновацион кластери. -Т.: Университет, 2020. 280 б.
8. Тарасова Н.В. Стратегия реализации компетентностного подхода в образовании: историко – педагогический аспект – М.: ФИРО, 2007. – 52 с.
9. Тоштемирова С.А. Кластерли ёндашув асосида таълим сифатини ошириш / монография. – Т.: “MALIK PRINT”, 2021.
10. Ходжамкулов У.Н. Педагогик таълим инновацион кластерининг илмий назарий асослари / педагогика фанлари бўйича фан доктори (DSc) дисс..автореф. –Т.: 2020.

РЕЗЮМЕ

Мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетенцияларини такомиллаштириш бўйича инновацион ёндашувларни жорий этиш зарурати, тарих фанларини ўқитишда, бўлажак мутахассислар тайёрлаш тизими сифат даражасини оширишда ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, тарих таълимида назария ва амалиёт уйғунлиги асосидаги интеграциянинг, илм-фан, ишлаб чиқариш ва таълим альянсининг замонавий устувор йўналишларидан бири бўлган кластер ёндашувининг аҳамиятли томонлари баён этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается внедрение инновационных подходов к повышению профессиональных компетенций будущих учителей, развитие профессиональных компетенций учителей в преподавания истории, повышение качества подготовки будущих специалистов, интеграция теории и практики в историческое образование, описаны одно из направлений современные приоритеты науки, производства и образования.

SUMMARY

The article discusses the introduction of innovative approaches to improving the professional competencies of future teachers, the development of professional competencies of teachers in the field of teaching history, improving the quality of training of future specialists, the integration of theory and practice into history education, one of the directions describes the modern priorities of science, production and education.

KELAJAKDAGI IT MUTAXASSISLARNING KASBIY KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Bozorov Nizomiddin Nematovich

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika institute

Tayanch soʻzlar: Bo'lajak IT mutaxassislar, chet tili o'qitish, kasbiy kommunikativ kompetentlik, kompyuterli o'qitish, o'quvchilarning motivatsiyasi

Ключевые слова: Перспективные ИТ-специалисты, обучение иностранным языкам, профессиональное общение, компетентность, компьютерное обучение, мотивация студентов.

Keywords: Prospective IT professionals, foreign language teaching, professional communication, competence, computer-based learning, student motivation.